

Бондар // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. «Економіка». – 2012. – № 6. – С. 146–152.

3. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації : монографія / за ред. Д.Г. Лук'яненка. – К. : КНЕУ, 2001. – 215 с.

4. Ткачук О.В. Корпоративний імідж – важлива складова успіху банку / Г.В. Костюк // Держава та регіони. – 2006. – № 6. – С. 297–299.

5. Портер Майкл Е. Стратегія конкуренції / Портер Майкл Е. ; пер. з англ. А. Олійник, Р. Сільський. – К. : Основи, 1998. – 390 с.

Рецензія/Peer review : 15.11.2015 р.

Надрукована/Printed : 14.12.2015 р.

Рецензент: д.е.н. Ковальчук С.В.

УДК 338.1

Л.А. БИЧКОВА

Хмельницький національний університет

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ МАШИНОБУДІВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

У статті здійснено оцінку сучасного стану машинобудівної промисловості України, вивчено динаміку стану підприємств машинобудівної промисловості України, що дало змогу визначити та узагальнити основні проблеми розвитку машинобудування України.

Ключові слова: машинобудівна промисловість, оцінка стану машинобудівної промисловості, проблемами розвитку, структура машинобудування, інноваційний розвиток.

L.A. BYCHIKOVA

Khmelnitsky National University

ASSESSMENT OF MODERN ENGINEERING INDUSTRY UKRAINE

The article provides a detailed analysis of the current state of machine-building industry of Ukraine, studied the dynamics of enterprises of engineering industry of Ukraine, which helped to identify and summarize the main problems of engineering Ukraine. We determined that engineering Ukraine is currently in a difficult financial situation. The lack of adequate government support, established domestic markets, fixed investment engineering companies, low rate of development, and development of new products is one of the reasons for increase in the share of unprofitable enterprises every year.

Keywords: engineering industry, the assessment of the mechanical engineering industry, problems of structure engineering, innovative development.

Актуальність теми. Сучасні тенденції розвитку промислових підприємств України свідчать про існування значних проблем економічного, технологічного, соціального та екологічного характеру, які чинять дестабілізуючий вплив на загальну ситуацію в економіці, обумовлюють диспропорційність її розвитку. Протягом багатьох років питання активізації машинобудівної промисловості є актуальним чинником розвитку соціально-економічного забезпечення країни. Отже, дослідження основних факторів, які впливають на конкурентоспроможність даного виду промислової діяльності, визначення шляхів покращання конкурентної позиції підприємств є актуальним, так, як сприятиме виходу галузі з кризи, підвищенню конкурентоспроможності національної індустрії на внутрішньому та світовому ринках. Тому вивчення динаміки стану зусиль підприємств машинобудівної промисловості є необхідним питанням в аналізі економічної діяльності.

Мета статті полягає в дослідженні динаміки сучасного стану підприємств машинобудівної промисловості України та узагальненні проблем розвитку машинобудування України.

Виклад основного матеріалу. Машинобудування в розвинених країнах являє собою великий комплекс, який виготовляє товари для інших галузей. В економічно розвинених країнах на долю машинобудування припадає 30–50 % загального обсягу випуску промислової продукції, що забезпечує технічне переоснащення промисловості кожні 8–10 років. При цьому частка продукції машинобудування у ВВП країн Євросоюзу складає 36–45 %, в США – 10 %, в Росії – 18 %. Частка машинобудівної галузі в українській промисловості перевищує 15 %, у ВВП складає близько 12 % [1].

Аналізуючи машинобудування на основі статистичних даних за 2010–2014 роки Державної служби статистики України [2], розглянемо основні фінансові показники діяльності машинобудівних підприємств (таблиця 1).

Після 2010 року, коли спостерігалось найменше значення показника «Фінансовий результат до оподаткування» у розмірі 704,6 млн грн, прослідковувалось поступове покращення даного показника до 15 081,2 млн грн у 2013 році. Фінансовий результат діяльності машинобудівної галузі знизився на 1470,7 млн грн (9,8 %) у 2014 році і становив 13 610,5 млн грн. Спад відбувся в усіх підгалузях машинобудування: виробництво машин та устаткування – на 377,6 млн грн, виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування – на 220,7 млн грн, виробництво транспортних засобів та устаткування – на 872,4

млн грн. Рівень прибутковості машинобудівних підприємств показує економічний розвиток промисловості та країни загалом, а також дає можливість оцінити її інноваційний потенціал. Згідно з даними Державної служби статистики України велика частина підприємств машинобудування є збитковими. Як бачимо з таблиці 1, у порівнянні з 2013 роком кількість збиткових підприємств промисловості у 2014 році зросла і становила 38 %. Щодо машинобудівних підприємств, цей показник був нижчим на 4,1 %, ніж у галузі загалом.

Таблиця 1

Фінансові результати діяльності підприємств машинобудівної галузі України за 2010–2014 роки

Показники	Роки				
	2010	2011	2012	2013	2014
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн					
Промисловість	20243,2	-4760,7	31579,6	58892,4	20924,6
Машинобудування	704,6	1974,8	7172,8	15081,2	13610,5
Виробництво машин та устаткування	918,8	1403,7	1823,8	2621,9	2244,3
Виробництво електричного та оптичного устаткування	224,5	2003	1137,7	2182	1961,3
Виробництво транспортних засобів та устаткування	-438,7	-1431,3	4211,3	10277,3	9404,9
Підприємства, які отримали прибуток, у % до загальної кількості підприємств					
Промисловість	61,1	59,7	59,2	62,6	62
Машинобудування	63,9	60,7	62,4	67,7	66,1
Виробництво машин та устаткування	62,9	58,5	61,8	67,2	65,1
Виробництво електричного та оптичного устаткування	66,1	63,9	64,8	69	68,8
Виробництво транспортних засобів та устаткування	59,1	56,9	54,4	65,2	62,4
Сума прибутку, млн грн					
Промисловість	70812,5	43697,4	69269,5	107006,8	86402,8
Машинобудування	7412	8359,7	10810,1	18299,9	16311,1
Виробництво машин та устаткування	3062,5	3811,6	3481,7	3738,7	3175,3
Виробництво електричного та оптичного устаткування	1787,9	2791,4	1994,5	3362,5	2770,1
Виробництво транспортних засобів та устаткування	2561,6	1756,7	5333,9	11198,7	10365,7
Підприємства, які зазнали збитку, у % до загальної кількості підприємств					
Промисловість	38,9	40,3	40,8	37,4	38
Машинобудування	36,1	39,3	37,6	32,3	33,9
Виробництво машин та устаткування	37,1	41,5	38,2	32,8	34,9
Виробництво електричного та оптичного устаткування	33,9	36,1	35,2	31	31,2
Виробництво транспортних засобів та устаткування	40,9	43,1	45,6	34,8	37,6
Сума збитку, млн грн					
Промисловість	50569,3	48458,1	37689,9	48114,4	65478,2
Машинобудування	6707,4	6384,9	3637,3	3218,7	2700,6
Виробництво машин та устаткування	2143,7	2407,3	1657,9	1116,8	931
Виробництво електричного та оптичного устаткування	1563,4	788,4	856,8	1180,5	808,8
Виробництво транспортних засобів та устаткування	3000,3	3188,6	1122,6	921,4	960,8
Рентабельність операційної діяльності за видами промислової діяльності, %					
Промисловість	4,9	1,8	3,6	4,7	3,3
Машинобудування	2,9	4,7	6,6	8,6	10,2
Виробництво машин та устаткування	2,8	5	4,9	5	5,9
Виробництво електричного та оптичного устаткування	5,8	8,9	5,6	7,7	9,5
Виробництво транспортних засобів та устаткування	1,7	1,1	9	11,4	13,5

2011 рік був кризовим для промисловості України. Про це свідчать усі показники ефективності діяльності промислових підприємств. Частка підприємств машинобудування, що отримали прибуток, зменшилася з 67,7 % у 2013 році до 66,1 % у 2014. А саме: виробництво машин та устаткування – з 67,2 % до 65,1 %, виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування – з 69 % до 68,8 %. Частка прибуткових підприємств, що займаються виробництвом транспортних засобів та устаткування, зменшилась з 65,2 % до 62,4 %.

Значну роль у збільшенні кількості збиткових підприємств промисловості зіграло зростання

кредиторської та дебіторської заборгованостей. Дані статистики свідчать, що у 2013 році дебіторська заборгованість машинобудівних підприємств зросла на 2870,2 млн грн, кредиторська – на 8530,8 млн грн. Свідченням нестабільного фінансового стану підприємств машинобудування є те, що кредиторська заборгованість перевищує дебіторську. Підтвердженням цього факту є збільшення частки збиткових підприємств.

Рентабельність підприємств є одним із найвагоміших показників оцінювання ефективності функціонування підприємств будь-якої сфери діяльності. З метою оцінювання рівня прибутковості підприємств машинобудування на рисунку 1 представлено динаміку показника рентабельності операційної діяльності підприємств досліджуваної галузі.

Аналізуючи рисунок 1, можна сказати, що рівень рентабельності промислових підприємств знизився до 3,3 %, порівняно з 4,7 % у 2013 році та 4,9 % – у 2010.

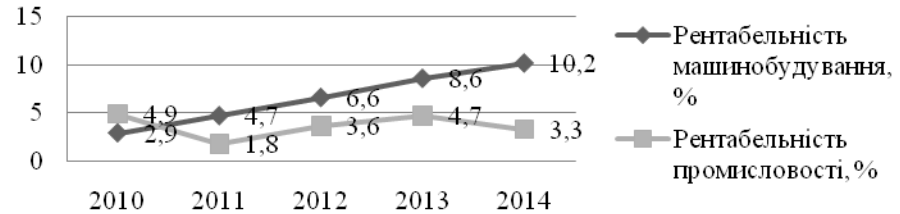

Рис. 1. Динаміка зміни рентабельності машинобудування України за 2010–2014 роки

Протягом останніх 5 років рентабельність машинобудівних підприємств постійно зростала. У 2014 році середнє її значення на машинобудівних підприємствах зросло від 8,6 % до 10,2 %. За останні 5 років машинобудівні підприємства вийшли на найвищий рівень рентабельності – 10,2 %.

Структура машинобудування України протягом останніх 5 років була відносно сталою. Лише у 2011 році виробництво машин та устаткування (39,9 %) займало найбільшу частку в обсязі машинобудування, решту років це місце посідало виробництво транспортних засобів та устаткування. У 2014 році його частка складала 49,9 %. Найменший відсоток у виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування. Ця тенденція спостерігалась і у 2014 році. Проаналізуємо індекси промислової продукції машинобудування за видами діяльності у відсотках до попереднього року за даними Державної служби статистики України [11]. Протягом 2012–2014 років темпи приросту обсягу продукції машинобудівних підприємств перевищували темпи приросту промисловості. Це пояснюється сприятливою ситуацією на ринку, активною інвестиційною діяльністю, спрямованою на технологічне переоснащення підприємств, а також зниження темпів приросту промисловості в цілому. Варто відзначити зростання обсягів виробництва транспортних засобів та устаткування.

Кризовим для машинобудівної галузі був 2011 рік. Обсяг виробництва продукції машинобудування скоротився на 44,9 % при скороченні обсягу продукції промисловості на 21,9 %. Однак у 2014 році спостерігався спад виробництва промислової продукції на 1,8 %, а машинобудівної – на 6 %.

На ринку машинобудування у 2011 році відбувся спад виробництва, піднесення у 2012 році, і знову спад у 2013 та 2014 роках. Індекс промислової продукції машинобудування у 2014 році був на рівні 94 %, у промисловості загалом цей показник є дещо вищим (98,2 %).

Найбільший спад у 2014 році зазнали такі види діяльності: виробництво машин та устаткування для сільського та лісового господарства – на 32,9 %, виробництво електророзподільної та контрольної апаратури – на 28,2 %, виробництво автомобілів – на 25 %, виробництво апаратури для радіо, телебачення та зв'язку – на 23,5 %, виробництво автомобілів, причепів та напівпричепів – на 20,2 %.

Зростання у порівнянні з 2013 роком стосувалось лише виробництва інших транспортних засобів – на 3,8 %, виробництва залізничного рухомого складу – на 3,5 %, виробництва машин та устаткування для металургії – на 2 %.

Завдяки інноваційній діяльності в майбутньому можна очікувати приріст обсягу випуску продукції машинобудування та покращення стану даної галузі.

Основними бар'єрами інноваційного розвитку машинобудівних підприємств в Україні є:

- відсутність ефективної інноваційної політики, спрямованої на подолання певних економічних проблем;

- зосередження наявних ресурсів не на найбільш стратегічно вагомим напрямках;

- недосконалий механізм мотивації підприємств до створення та фінансування власних розробок.

Аналіз кількості інноваційно-активних машинобудівних підприємств свідчить, що протягом 2010–2013 рр. їх кількість поступово збільшувалася, що є свідченням інноваційного розвитку галузі, хоча підприємства не отримують належної інноваційної підтримки з боку держави.

У 2013 році інноваційною діяльністю в промисловості займалися 1679 підприємств, або 16,2 % загальної кількості підприємств (у 2012 – 1462, або 13,8 %). Вищою за середню в Україні частка інноваційних підприємств була серед підприємств із виробництва коксу та продуктів нафтопереробки (34,9 % підприємств даного виду діяльності), машинобудування (24,5 %), а також хімічної та нафтохімічної промисловості (24,0 %). У розрізі регіонів – на промислових підприємствах Запорізької, Івано-Франківської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей, міст Київ та Севастополь [3].

Частка інноваційно-активних підприємств у промисловості нижча, ніж у машинобудівній галузі. У 2013 році 24,5 % машинобудівних підприємств впроваджували інновації, порівняно із 21,2 % у 2010 році.

Найбільш активними є підприємства із виготовлення транспортних засобів та устаткування (30,7 %).

Серед промислових підприємств спостерігалось застосування нових технологічних процесів 11,5 % та випуск нової продукції 11,4 %. У цілому промислові підприємства, що впроваджували інновації, зосередились більше на освоєнні інноваційних процесів та виробництві нової продукції, нової для ринку або лише для самих підприємств. Менша частка підприємств займалась інноваціями маркетингового та організаційного напрямку. Вивчаючи потреби ринку, можна чітко визначити, чого саме хоче споживач і які його очікування від придбаної продукції.

Щодо машинобудування, то у 2011–2013 рр. основними напрямками інноваційного розвитку були інноваційна продукція (22,4 %) та інноваційні процеси (17,2 %). У 2013 році 351 підприємство машинобудування реалізовувало інноваційну продукцію, з них 169 реалізували її за межі України. За даними статистики у 2012 році 1428 машинобудівних підприємств займалися впровадженням нових технологічних процесів, у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих, безвідходних технологій – 479 підприємств.

Для подальшого технологічного розвитку машинобудівних підприємств існують певні перешкоди. Внаслідок світової фінансово-економічної кризи відбулося скорочення платоспроможного попиту українських машинобудівних підприємств на інтелектуальні та науково-технічні рішення. Промислові підприємства неефективно розподіляють наявні фінансові ресурси, що будуть спрямовані на інноваційний розвиток. Через використання технологій, що не дають змоги виробляти продукцію, яка є новою для ринку або значно вдосконаленою за своїми властивостями, вітчизняна машинобудівна продукція, у порівнянні з іноземними аналогами, є неконкурентною як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Перешкодою для структурної реорганізації машинобудування України є значне відставання від науково-технічного розвитку передових країн світу. Це проявляється домінуючим використанням старих технологічних процесів у галузі. В Україні існує невідповідність інтелектуальних та науково-технічних продуктів, які виготовляють вітчизняні підприємства машинобудування, із потребами промисловості країни. Це пояснюється дисбалансом у розвитку різних галузей науки та недостатньою фінансовою підтримкою держави.

На основі здійсненого аналізу, проблемами розвитку машинобудування України є:

1. нестабільна загальна економічна та політична ситуація в країні;
2. значний моральний та фізичний знос наявної матеріально-технічної бази підприємств;
3. висока частка збиткових підприємств, низька рентабельність їх діяльності;
4. незначна частка (12,6 %) машинобудівної продукції в структурі промисловості;
5. значний відсоток працівників, які змушені працювати в невідповідних умовах;
6. недостатня увага до використання мало відходних, ресурсозберігаючих технологій;
7. використання фінансових ресурсів не на власні розробки, а на купівлю вже готових машин, обладнання та програмного забезпечення;
8. основним джерелом фінансування інноваційного розвитку є власні кошти підприємств;
9. високі ставки оподаткування, недоліки та часта зміна законодавчої бази України;
10. невідповідність національної продукції вимогам світового ринку, а саме – низька якість, екологічні характеристики;
11. низький рівень платоспроможного попиту на внутрішньому ринку;
12. високі ставки кредиту та недосконалість коротко- та довготермінового кредитування виробників та споживачів продукції машинобудування;
13. високі ризики вкладень, що впливають на зниження інвестиційної привабливості;
14. зниження розміру прямих іноземних інвестицій у машинобудування;
15. слабка маркетингова діяльність на всіх рівнях.

Отже, машинобудування України на даний час перебуває у складному фінансовому становищі. Відсутність належної державної підтримки галузі, налагоджених внутрішніх ринків збуту, інвестицій в основний капітал машинобудівних підприємств, низькі темпи розроблення, освоєння і випуску нової продукції є одними з причин зростання частки збиткових підприємств з кожним роком.

Література

1. Маркович І.Б. Трансформація промисловості в системі глобальних викликів. Організаційно-мережеві зміни та конкурентно-інноваційні виміри / І.Б. Маркович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://b-ko.com/book_412.html
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Акулова Ю.О. Аналіз діяльності машинобудівних підприємств України [Електронний ресурс] / Ю.О. Акулова // Молодий вчений. – 2014. – № 4 (07). – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/analiz-diynalnosti-mashinobudivnih-pidpriemstv-ukrayini>

Рецензія/Peer review : 15.11.2015 р.

Надрукована/Printed : 14.12.2015 р.

Рецензент: д.е.н. Ковальчук С.В.